

До спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-03
у Національному юридичному університеті Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки юридичних наук, доцентки, доцентки кафедри
екологічного права Донець Ольги Володимирівни на дисертацію
Пльохової Анастасії Юріївни на тему «Правове забезпечення екологічної
безпеки при видобуванні вугілля», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. Україна є державою з унікальною мінерально-сировинною базою, в надрах якої виявлено понад 20 тисяч родовищ і проявів корисних копалин, більшість з яких має промислове значення. Це величезний інвестиційний потенціал, що є фундаментом соціально-економічного розвитку України. У зв'язку із чим, запровадження збалансованого надрокористування шляхом встановлення прозорих та рівних умов доступу до надр, а також стимулювання залучення сучасних «зелених» технологій та становлення України повноцінним учасником Сировинної Стратегії ЄС до 2030 року, визнано не тільки основною метою сучасної реформи надрокористування, але і необхідною умовою розвитку економіки держави. Особливо важливе місце в національній економіці посідають галузі паливно-енергетичного комплексу в цілому і вугільна – зокрема. Станом на грудень 2023 року в роботі перебувають 15 блоків ТЕС і ТЕЦ, що працюють на вугіллі.

Доцільно наголосити, що видобування вугілля несе в собі значні екологічні ризики, починаючи від забруднення повітряного басейну та водних ресурсів до зміни ландшафтів та впливу на біорізноманіття. В цьому контексті, забезпечення правового регулювання екологічної безпеки у сфері

видобування вугілля стає ключовим аспектом, що вимагає детального аналізу та розробки відповідних правових механізмів. Крім того, низка екологічних ризиків пов'язується із трансформацію природно-техногенних систем (зокрема, гірничо-видобувних та гірничо-переробних), а також внаслідок ліквідації шахт та подальшого післяліквідаційного періоду. У зв'язку із чим, особливого значення набувають порушені питання у науковій роботі в контексті розпочатого у липні 2021 року пілотного проєкту справедливої трансформації вугільних регіонів (програма справедливої трансформації вугільних регіонів охоплює 5 регіонів України або більш ніж 60 населених пунктів).

Варто відзначити відсутність у вітчизняній науці ґрунтового наукового аналізу правових засад екологічної безпеки при видобуванні вугілля, що особливо важливо для реалізації як Енергетичної стратегії України на період до 2050 року (Розпорядження КМУ від 21 квітня 2023 р. № 373-р.), так і Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року (Розпорядження КМУ від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р).

Наведене свідчить, що дисертаційне дослідження за обраною темою, яке спрямоване на розроблення фундаментальних теоретико-правових засад забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля, є актуальним і своєчасним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням у науці екологічного права України теоретико-правових і практичних проблем забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля, у якому, спираючись на основні положення екологічного права і таких його складових, як гірниче право і право екологічної безпеки визначено етапи становлення законодавства щодо забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля, а також встановлено склад об'єктів права екологічної безпеки, пов'язаних із впливом вугледобувної діяльності, з'ясовано особливості

правового статусу суб'єктів відповідних правовідносин.

Метою дисертаційного дослідження є комплексне вивчення й висвітлення теоретичних питань і віднайдення шляхів вирішення практичних проблем забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля, надання пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення правового регулювання суспільних відносин у вказаній сфері (с. 19). Задля досягнення мети дисертанткою було поставлено і послідовно вирішено дев'ять завдань (с. 19-20), що знайшло відображення в науковій новизні (с. 21–25) і загальних висновках (с. 217–221).

План дисертації є логічним, відповідає змісту проблеми, що досліджується. Зміст дисертації в цілому характеризується достатнім теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань.

Тема поданого на рецензування дисертаційного дослідження відповідає напрямкам наукових досліджень кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого і виконана в межах цільової комплексної програми «Проблеми вдосконалення правового регулювання користування природними ресурсами та комплексами в Україні» (державна реєстрація № 0116U006161). Тема дисертації затверджена (протокол № 5 від 23 листопада 2018 року) вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Одержані авторкою результати дослідження дозволяють вирішити ключові науково-прикладні питання в означеній сфері. Зокрема, здобувачкою:

- виокремлено періоди становлення законодавства щодо забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля;
- встановлено об'єктно-суб'єктний склад відносин права екологічної безпеки, виходячи з впливу на них вугледобувної діяльності, та з'ясовано його особливості;
- розкрито особливості правового регулювання відносин екологічної безпеки на різних стадіях існування вугільних шахт;

- визначено інституційну й функціональну складові правового забезпечення екологічної безпеки видобування вугілля;
- охарактеризовано особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері екологічної безпеки при видобуванні вугілля;
- визначено особливості адаптації законодавства у сфері екологічної безпеки при видобуванні вугілля в умовах євроінтеграції;
- окреслено сучасні виклики та загрози екологічній безпеці вугільних об'єктів, особливо в умовах збройної російської агресії проти України;
- визначено перспективи розвитку законодавства про екологічну безпеку видобування вугілля з урахуванням повоєнного відновлення України.

Варто відзначити, що в роботі приділено значну увагу формулюванню авторської моделі положень змін та доповнень до Кодексу України про надра, а також Гірничого закону в частині забезпечення екологічної безпеки при користуванні надрами (Додаток Б. с. 258-259). Також позитивним вбачається позиція авторки, щодо «використання механізму оцінки впливу вугледобувного об'єкта на стан екологічної безпеки як безпосередньо у процесі видобутку вугілля (синхродіяльнісний вплив), так і після його завершення (постдіяльнісний вплив)». Авторка доводить, що впливу піддаються об'єкти, як залучені у процес діяльності (активні об'єкти вуглевидобування), так і ті, що знаходяться поза зоною діяльності шахт (пасивні об'єкти вуглевидобування) (с. 24, 51). Крім наведеного, у дисертації викладено й інші положення, висновки й рекомендації, що в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Таким чином, основні результати дисертаційної роботи є обґрунтованими, а ступінь наукової новизни проведеного дослідження, сформульованих у ньому положень, висновків та рекомендацій за своїм рівнем відповідають вимогам, що пред'являються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Повнота викладу одержаних результатів.

Доцільно підкреслити, що представлені в дисертаційному дослідженні висновки та пропозиції є результатом опрацювання й аналізу великої кількості наукових праць як українських, так і зарубіжних дослідників у науці екологічного, господарського права, а також права екологічної безпеки; масиву норм екологічного, надрового, гірничого, земельного, цивільного, господарського та іншого законодавства України правозастосовчої практики (у тому числі, судової). В якості теоретичних джерел у дисертації використовувалася правова література різних періодів, історичні та філософські праці. Джерельна база дисертації налічує 285 найменувань.

Зміст роботи характеризується точністю і логічністю викладу матеріалу, зрозумілістю й цілісністю, висновки отримали належне наукове і практичне обґрунтування. Ключові наукові результати і практичні висновки дисертаційної роботи були викладені у 15 індивідуальних публікаціях авторки, зокрема: у 5 статтях, оприлюднених в наукових фахових виданнях України, 10 тезах у збірниках матеріалів наукових конференцій, а також у 1 колективній статті, опублікованій у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus. Тож, повнота викладу результатів дисертації відповідає встановленим вимогам і свідчить про достатній та належний рівень апробації отриманих результатів.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації положення та висновки можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях проблематики забезпечення вимог екологічної безпеки при надрокористуванні. Крім того, отримані результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у правотворчій роботі, оскільки відображають пропозиції з розробки й розвитку правового забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля, а також з удосконалення нормативно-правового регулювання і практики правозастосування.

Зауваження та дискусійні положення дисертації. Позитивно оцінюючи в цілому представлене дослідження та визначаючи наукові досягнення авторки, слід зауважити, що його окремі положення та висновки мають дискусійний характер і вимагають додаткового обґрунтування під час захисту.

1. Дисертантка на сторінці 205 стверджує, що принципи екологічної безпеки утворюють основу для розробки Стратегії екологічної безпеки відповідно до п. 66 Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392, п. 4 рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України», уведеного в дію зазначеним Указом, а також рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.03.2021 р. «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації».

В той же час, на думку авторки метою розробки Стратегії екологічної безпеки має стати, перш за все, зменшення впливу наслідків зміни клімату для підвищення рівня екологічної безпеки в Україні. Тому логічно припустити, що принципи забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля повинні бути враховані Координаційним центром з питань трансформації вугільних регіонів при створенні Концепції реформування галузі і Національної програми з трансформації вугільних регіонів до 2027 р., зокрема у Екологічному компоненті розвитку територій в результаті зменшення видобутку вугілля.

На тлі цього залишається відкритим питання про співвідношення наведеного та відповідне врахуванням положень Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 р. № 1363-р, а також Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 р. № 443-р), Стратегії енергетичної безпеки до 2025 року (розпорядження уряду від 4.08.2021 р. № 907-р) та Енергетичної

стратегії України на період до 2050 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 р. № 373-р).

2. На сторінці 212 дисертації А. Ю. Пльхова зауважує, що поняття «ресурси родовищ вугілля» і «запаси родовищ вугілля» вживаються в роботі у розумінні Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5.05.1997 р. № 432 та наказу Державної комісії України по запасах корисних копалин від 25.10.2004 р. № 225 «Про затвердження Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ вугілля».

Втім, хотілось би почути від дисертантки її думку щодо співвідношення зазначених понять із дефініцією «мала вугільна шахта», критерії віднесення до якої (граничний обсяг запасів вугілля та проектна потужність з видобутку вугілля) затверджені постановою уряду від 4.07.2011 р. № 751 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 749 від 04.07.2023), адже це питання має надважливе значення при ліквідації та консервації вугільних шахт не тільки в процесі справедливої трансформації вугільних регіонів та забезпечення прийняттого рівня екологічної безпеки в них, а й у зв'язку із проблемою відновлення роботи вугільних шахт, що зазнали впливу збройної агресії.

3. У дисертаційній роботі авторка часто вживає термін «вугільне законодавство», обґрунтовуючи це тим, що це повністю узгоджується з Переліком актів законодавства України й *acquis* ЄС у пріоритетних сферах адаптації (розділ 13 «Енергетика»), який додається до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, затвердженої Законом України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. Так, у згаданому Законі є підрозділ 4, що має аналогічну назву і включає, зокрема, такі законодавчі акти, як: Угода про створення міждержавного Євразійського об'єднання вугілля та металу (ратифікована Законом України 24.11.1995 р. № 462/95-ВР); Закон України «Про порядок списання заборгованості вугледобувних та

вуглепереробних підприємств Міністерства вугільної промисловості України, що ліквідуються за рішенням КМУ, перед Державним бюджетом України і місцевими бюджетами та державними цільовими фондами» від 17.01.1997 р. № 10/97-ВР (сторінка 77). Разом із тим, дана позиція вбачається дискусійною не лише з позиції суб'єктивізму перекладу зазначеного терміну, а й щодо коректності введення його в обіг, адже за такого підходу можна розглядати ймовірність появи золотого чи алмазного законодавства в системі гірничого законодавства.

Висловлені зауваження зумовлені складністю й багатоаспектністю обраної авторкою теми та не мають істотного впливу на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи А. Ю. Пльохової. Рецензована робота є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові, науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну проблему науки екологічного права. Зміст дисертації відповідає профілю спеціальності 081 «Право».

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на достатньому теоретичному рівні. Матеріал дисертаційного дослідження викладено в логічній послідовності, а всі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію і є методологічно обґрунтованими. За своїм змістом і загальною спрямованістю дослідження Пльохової А. Ю. відповідає обраній нею спеціальності 081 «Право», робота пройшла належну апробацію. Дисертаційне дослідження є самостійною завершеною роботою, в якій відсутні порушення академічної доброчесності, її оформлення в цілому відповідає встановленим вимогам.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Пльохової Анастасії Юріївни на тему «Правове забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри екологічного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

О. В. ДОНЕЦЬ

Підпис	<i>Донець О.В.</i>
Засвідчую	<i>[Signature]</i>
Нач. ВК	<i>03. 01. 2024</i>

